

Piaskowski, Jerzy

"Staré evropské kovárstvi", Radomir Pleiner, Praha 1962 : [recenzja]

Kwartalnik Historii Nauki i Techniki 7/4, 566-567

1962

Artykuł umieszczony jest w kolekcji cyfrowej Bazhum, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych tworzonej przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego.

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie ze środków specjalnych MNiSW dzięki Wydziałowi Historycznemu Uniwersytetu Warszawskiego.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Nie świadczy to jednak negatywnie o wartości książki, w której — mimo nieraz bardzo wyspecjalizowanych fragmentów — obraz dziejów astronomii pozostaje zawsze częścią historii kultury; nie ma tu nic z pozornej autonomii, jaką nieraz w podobnych opracowaniach można napotkać. To konsekwentnie przeprowadzone założenie dało wartościowe rezultaty już w pierwszych rozdziałach. Po pobieżnym omówieniu początków „świadomości astronomicznej” społeczeństw pierwotnych autor opisuje powstanie usystematyzowanej wiedzy astronomicznej w Mezopotamii, podkreślając rolę potrzeb gospodarczo-politycznych (struktura kalendarza) i wierzeń astrologicznych w rozwoju astronomii. W rozdziałach poświęconych nauce babilońskiej, a w większym jeszcze stopniu w dalszym ciągu książki (zwłaszcza przy omawianiu nauki hellenistycznej), osobiste zainteresowania Pannekoeka znalazły wyraz w bardziej szczegółowym potraktowaniu tych zagadnień, nad którymi sam jako historyk astronomii pracował (teoria precesji, modele orbit). Po słabszych rozdziałach dotyczących średniowiecznej astronomii arabskiej i europejskiej następuje najlepsza część książki. Astronomię czasów naukowej rewolucji XVII w. poznajemy poprzez historycznie podbudowany, szczegółowy opis powstawania i percepcji odkryć i teorii. Nie ma tu schematycznej, chronologicznej rejestracji wielkich nazwisk; powiązane przyczynowo grupy zagadnień, bogata dokumentacja faktograficzna wkomponowane są w szerszą syntezę problemów nauki tej epoki. Na uwagę zasługuje też podkreślenie technicznych przesłanek rozwoju astronomii. Sprawom związku techniki (konstrukcje mechaniczne i optyczne) z poziomem astronomii obserwacyjnej poświęcono kilka wyodrębnionych rozdziałów (*Teleskop, Doskonalenie praktyki* i znajdujący się na początku części trzeciej rozdział *Podstawy techniczne*).

Wysokie wartości wykładu utrzymane są w omówieniu astronomii dziewiętnastowiecznej. Natomiast partie poświęcone współczesnemu stanowi badań potwierdzają jeszcze raz, jak niewdzięcznym zadaniem jest próba syntetyzującego ujęcia bliskich czasowo zjawisk i procesów naukowych. Z jednej strony obraz aktualnej sytuacji jest w książce Pannekoeka poważnie przestarzały. Jak już wspomniano, wydanie holenderskie ukazało się w 1951 r., jednakże odnosi się wrażenie, że tekst książki powstał co najmniej 10 lat wcześniej (brak zresztą jakiegokolwiek informacji redakcyjnej na ten temat). Co najważniejsze, nawet przyjmując granicę czasową lat trzydziestych naszego wieku, zarzucić trzeba autorowi, że nie odnotował zjawisk i tendencji charakterystycznych dla nauki czasów najnowszych, jak np. w zakresie organizacji badań — rosnącego od końca ubiegłego wieku znaczenia międzynarodowej współpracy i organizacji nauki (powstanie Międzynarodowej Unii Astronomicznej, międzynarodowe programy badawcze).

Te zastrzeżenia nie wpłyną jednak na ocenę całości. *Historia astronomii* Pannekoeka jest pozycją bardzo pożyteczną, dającą duży zasób dobrze uporządkowanych wiadomości i ułatwiająca zrozumienie więzi łączących współczesną i przeszłą problematykę nauki.

JERZY DOBRZYCKI

Radomir Pleinert, *Staré evropské kovárství*. Nakladatelství Československé Akademie Véd; Praha 1962, s. 332.

Nowa książka R. Pleinera jest kontynuacją poprzedniej jego pracy o hutnictwie żelaznym na terenie Czechosłowacji, wydanej w 1958 r.¹ Autor zajął się z kolei techniką dawnego kowalstwa; nie ograniczył się przy tym do własnego kraju, lecz objął opracowaniem tereny całej Europy.

¹ Por. recenzję w nrze 4/1959 „Kwartalnika”.

Po krótkim wstępie przedstawiającym rozwój badań nad opracowanym tematem, dr Pleiner opisał podstawowe procesy przeróbki kowalskiej żelaza, a następnie omówił zarys rozwoju kowalstwa od początków aż do wczesnego średniowiecza, włączając w ten opis wyniki przeprowadzonych przez siebie badań metaloznawczych 62 przedmiotów żelaznych z terenów Czechosłowacji. Z kolei przedstawiono opis podstawowych operacji stosowanych przez dawnych kowali oraz rekonstrukcję technologii niektórych przedmiotów żelaznych.

Książka jest pierwszym i niewątpliwie udanym opracowaniem dawnej techniki kowalskiej w Europie. Szczególnie wartościowe są przykłady różnych sposobów obróbki kowalskiej (rys. 29—38) oraz rekonstrukcje sposobów wykonania niektórych narzędzi (rys. 39—47). Natomiast zestawienie sposobów utwardzania ostrza narzędzi na przestrzeni wieków, podane na rys. 49, niewątpliwie ulegnie jeszcze poważnym zmianom, ze względu na niewielką dotychczas liczbę badań, szczególnie w krajach zachodniej i południowej Europy.

Praca opiera się na licznych materiałach archeologicznych i badaniach metaloznawczych. Liczba zbadanych przedmiotów z terenów Czechosłowacji jest wprawdzie jeszcze niewielka, pozwala już jednak ogólnie zorientować się w technologii miejscowego kowalstwa. Niezależnie od tego dr Pleiner wykorzystał prawie całkowicie publikacje zagraniczne, m. in. dotyczące materiałów z ziem ZSRR i Polski. Stąd podana w pracy bibliografia jest bardzo obszerna. W mniejszym natomiast stopniu wykorzystano — nieliczne zresztą — dawne źródła pisane dotyczące techniki kowalstwa.

Poważną zaletą książki jest obszerne (41 stron) tłumaczenie niemieckie zamieszczone na końcu opracowania. Bardzo bogaty jest materiał ilustracyjny; jedynym niedociągnięciem jest wiele nieodpowiednio wykonanych zdjęć metalograficznych, co szczególnie razi czytelnika-metaloznawcę.

Syntetyczne opracowanie dawnej techniki kowalskiej, przygotowane przez dr Pleinera stanowi poważny wkład do badań nad historią techniki. Dlatego też warto je polecić wszystkim zainteresowanym tymi zagadnieniami.

JERZY PIASKOWSKI

Herman Kesten, *Kopernik i jego czasy*. Przekład z niemieckiego Krzysztofa Radziwiłła i Janiny Zeltzer. Posłowie Henryka Barycza. Państwowy Instytut Wydawniczy. Warszawa 1961, s. 551, ilustr. 19.

W książce Kestena życie i działalność Kopernika przedstawione są na szeroko zakrojonym tle historycznym — społecznym, umysłowym i obyczajowym. Barwny obraz epoki, ogólny charakter *vie romancée* zapewniły *Kopernikowi* szeroką popularność (wydania w językach: niemieckim, angielskim, francuskim i serbskim).

W przedstawieniu wydarzeń czasów Odrodzenia i Reformacji, Kesten nie ograniczył się do suchej relacji. Z emocjonalnym zaangażowaniem skreślił obraz epoki, w którym dominuje akcent wrażliwości na krzywdy społeczne, obraz dochodzący niekiedy do granic pamfletu. Stąd zapewne pochodzą przerysowania w charakterystyce osób i zjawisk historycznych (omawia je H. Barycz w posłowie, wnoszącym wiele korektur do kestenowskiego opisu Europy XVI wieku).

Rodzaj twórczości reprezentowany przez omawianą książkę, obarcza autora dużą odpowiedzialnością — oczekujemy od niego poprawnego przyswojenia wyników badań historycznych i nadania im własnej, artystycznej formy. Trzeba